

Bijlage VWO
2014

tijdvak 1

kunst

beeldende vormgeving - dans - drama - muziek - algemeen

Tekstboekje

Tekst 1

Beestenboeken of bestiaria behoren tot de middeleeuwse literatuur. Het zijn collecties van beschrijvingen en interpretaties van dieren, fabeldieren, maar ook van planten en stenen. Zowel de uiterlijke verschijning als het gedrag van dieren werd in bestiaria beschreven en met miniaturen geïllustreerd.

In de twaalfde en dertiende eeuw is er sprake van een bloeitijd van de Franse bestiaria. Het beestenboek van de geestelijke Pierre de Beauvais uit het begin van de dertiende eeuw is een van de bekendste. Dit boek is voor het grootste deel gebaseerd op een anonieme Griekse tekst uit 200 na Christus die bekendstaat als de *Physiologus* of 'de natuurkundige'. Dit is een handboek in 49 hoofdstukken over dieren, planten en stenen. Aangenomen wordt dat de auteur van de *Physiologus* werkzaam was in Alexandrië (Egypte), dat in de tweede en derde eeuw een centrum van kennis was. Hier hielden theologen zich bezig met de, voornamelijk allegorische, uitleg van de Bijbel. In dit klimaat ontstond de symbolische studie van de zoölogie, waarvan de *Physiologus* het belangrijkste voorbeeld werd. Aan de beschrijvingen van de fauna en de flora in de *Physiologus* werd, onder invloed van de kerkvaders en de Bijbel, een christelijke morele uitleg toegevoegd.

Tekst 2

Tot de achttiende eeuw werd de gotische stijl gezien als de primitieve en barbaarse kunstvorm van de Goten. De geschiedschrijver Giorgio Vasari (1574-1611) zag hen als een volk dat de klassieke cultuur van de oudheid zou hebben vernietigd. Vasari constateerde een opbloei van de kunsten na de middeleeuwen.

In het midden van de achttiende eeuw ontstond een hernieuwde interesse in de gotiek: de 'Gothic Revival' als onderdeel van de algehele herwaardering van de middeleeuwen. In eerste instantie werd deze herwaardering zichtbaar in de architectuur. Op veel plaatsen, eerst in Engeland maar vanaf de negentiende eeuw ook in de rest van West-Europa, werden gebouwen ontworpen in een stijl die gebaseerd was op de gotische bouwstijl van de middeleeuwen. In diezelfde tijd ontstond de 'Gothic Novel' als literair genre. Gothic novels als Mary Shelley's *Frankenstein* (1816) en John William Polidori's *The Vampyre* (1819) behoorden tot het romantische oeuvre, evenals de aquarellen en schilderijen van William Blake.

Tekst 3

Vlad III, bijgenaamd graaf Dracula, was in de vijftiende eeuw vorst van Walachije in het huidige Roemenië. Hij verzette zich tegen de Turken en de uitbreiding van het Ottomaanse Rijk. Zijn bijnaam komt van het Latijnse woord 'draco' dat 'zoon van de draak' betekent. Later werd de naam in verband gebracht met de duivel. Graaf Vlad III is hoogstwaarschijnlijk de historische figuur waaraan Bram Stoker de naam van zijn romanfiguur Dracula ontleende.

De film *Nosferatu, eine Symphonie des Grauens* (in Nederland uitgekomen als *Nosferatu, de Gesel van de mensheid*) gaat over graaf Orlok, wiens personage gebaseerd is op dat van graaf Dracula. Orlok wil zijn kasteel in de Karpaten verkopen en schakelt makelaar Thomas Hutter in. De verkoop wordt geregeld en Hutter overnacht in het kasteel. Als hij 's morgens wakker wordt ontdekt hij bijtonden in zijn hals. De graaf probeert Hutter de volgende nacht opnieuw aan te vallen. Op dat moment krijgt Hutters vrouw thuis hevige nachtmerries. Haar geschreeuw heeft effect tot in de Karpaten, want Orlok schrikt en blaast de aftocht. Hij blijkt vertrokken naar zijn nieuwe woonplaats, het dorp van Hutter. Als Hutter thuiskomt hoort hij dat daar verschillende mysterieuze sterfgevallen hebben plaatsgevonden. Zijn vrouw ontdekt dat de vampier niet tegen zonlicht kan. Orlok wordt vervolgens in een val gelokt en aan zonlicht blootgesteld, waarna hij in rook opgaat.

Tekst 4

De dichter en literatuurcriticus Heinrich Heine (1797-1856) was een van de belangrijkste Duitse schrijvers uit de negentiende eeuw. Zijn werken beschrijven nostalgische gevoelens, persoonlijke reizen en de natuur, maar worden ook gekenmerkt door een maatschappijkritische, satirische ondertoon. Zijn lyrische gedichten zoals *Liedboek* (1827) zijn omgezet in liederen door romantische componisten als Robert Schumann en Franz Schubert.

In 1835 schreef Heine *De l'Allemagne/Over Duitsland* waarin hij een Slavische legende opnam over zogenaamde Wili's. Dit zijn wraakzuchtige geesten van bedrogen meisjes, die vóór hun huwelijk in de steek zijn gelaten. 's Nachts komen deze Wili's uit hun graven om nietsvermoedende mannen de dood in te dansen. Net als vampiers verdwijnen zij zodra het licht wordt.

De dichter en danscriticus Théophile Gautier schreef op basis van dit verhaal een libretto voor het romantische ballet *Giselle*. Hierin danste zijn grote liefde, Carlotta Grisi, de hoofdrol.

Tekst 5

Giselle

Ballet-pantomime in 2 akten. Choreografie: J. Perrot en J. Coralli. Muziek: A. Adam. Libretto: T. Gautier en J. Saint-Georges. Decors: P. Ciceri.

Synopsis

Akte 1:

Graaf Albrecht, prins van Silezië, verlaat een jachtpartij aan het hof. Verkleed als eenvoudige dorpsjongen wil hij het boerenmeisje Giselle, dat erg van dansen houdt, verleiden. Hilarion, de boswachter, is ook verliefd op Giselle. Hij ontdekt de ware identiteit van Albrecht wanneer hij diens mantel en zwaard vindt. Hij onthult die aan Giselle tijdens het bezoek van de adellijke jachtstoet. Giselle ziet de edelvrouw waarmee Albrecht verloofd is. Ze wordt waanzinnig en steekt zich dood met Albrechts zwaard.

Akte 2:

In het maanverlichte bos rijzen de Wili's uit hun graven om mannen die zich in de buurt wagen meedogenloos mee te sleuren in een dodelijke dans. Myrtha, koningin van deze wraakgodinnen, wijdt Giselle in. Hun eerste slachtoffer wordt Hilarion, die Giselles graf bezoekt. Daarna is de berouwvolle Albrecht aan de beurt. Maar de onvoorwaardelijke liefde van Giselle redt hem van de dood. Zij rekt de tijd door met hem te dansen tot de dageraad. Zodra het licht wordt verliezen de Wili's namelijk hun boze krachten. Giselle moet de Wili's volgen in hun graf en Albrecht blijft achter, voor altijd van haar gescheiden.

Tekst 6

In 1853 ging in Venetië de opera *La Traviata* in première. Het is een opera in drie akten van de Italiaanse componist Giuseppe Verdi (1813-1901). Het libretto van Francesco Maria Piave is gebaseerd op een roman uit 1848 van de Franse schrijver Alexandre Dumas (1824-1895): *La dame aux camélias*. De roman schetst het Parijse burgerleven en de kwetsbare positie die courtisanes daarin innamen.

Verdi las het boek, zag de succesvolle toneelversie ervan in seizoen 1851-52 en componeerde meteen daarna zijn opera. Verdi had een buitenechtelijke affaire met een zangeres. Hij herkende zich in de door Dumas geschetste morele dilemma's en greep zijn kans in *La Traviata* om het burgerpubliek een spiegel voor te houden.

Synopsis

Hoofdpersoon Violetta is van lage komaf, maar verdient veel geld in de vrije liefde als maîtresse van heren van stand. Lijdend aan tuberculose, destijds een ongeneeslijke ziekte, weet ze dat ze jong zal sterven. Dan komt de jonge graaf Alfredo in haar leven, die een grote liefde voor haar heeft opgevat. Ze gaan samenleven op het platteland. Op een dag komt Alfredo's vader op bezoek. Hij vraagt Violetta om haar verhouding met Alfredo op te geven. Alfredo's zus gaat trouwen en Violetta maakt de familie te schande. Violetta zwicht voor de morele druk, verlaat Alfredo en hervat haar bestaan als courtisane. Alfredo is ontroostbaar. Er volgt pas een hereniging als Violetta op haar sterfbed ligt. Dromend over een mooie toekomst sterft ze in Alfredo's armen.

Tekst 7

Liedtekst *Zij gelooft in mij*, André Hazes

ze lag te slapen,
'k vroeg haar gisteravond "wacht op mij"
misschien ben ik vanavond vroeger vrij,
ze knikte wel van ja, maar zij kent mij

nu sta ik voor jou,
ik ben weer blijven hangen in de kroeg
zo'n nacht ze weet 't, heb ik nooit genoeg,
hoe was het? dat was alles wat ze vroeg

want zij gelooft in mij,
zij ziet toekomst in ons allebei,
ze vraagt nooit maak je voor mij eens vrij,
want ze weet, dit gaat voorbij

ik schrijf m'n eigen lied
tot dat iemand mij ontdekt en ziet,
dat een ieder van mijn songs geniet,
ze vertrouwt op mij, ze gelooft in mij

ik zou wachten, tot de tijd dat ieder mij herkent,
en je trots kan zijn op je eigen vent,
op straat zullen ze zeggen, die Hazes is bekend

zolang we dromen, van 't geluk
dat ergens op ons wacht,
dan vergeet je snel weer deze nacht
zij vertrouwt op mij, dat is m'n kracht, oh m'n kracht

Tekst 8

André Hazes (1951-2004) werd nationaal bekend als Amsterdamse volkszanger. Hij trad net zo lief op in een kleine kroeg als in een afgeladen poptempel. Zijn (liefdes)leven was heftig. Hij kreeg kinderen uit verschillende huwelijken. Hij hield van bier, schreef met rijmwoordenboek bij de hand zijn pakkende levensliederen en groeide uit tot een icoon. Jong opgebrand heeft hij de harten van zo veel Nederlanders veroverd dat er nog steeds Hazes-manifestaties worden georganiseerd waarin het publiek kan meezingen met zijn liederen. Op de Albert Cuypmarkt prijkt sinds september 2005 zijn standbeeld in brons: Hazes op een barkruk met microfoon. Amsterdammers leggen nog regelmatig bloemen bij het beeld.

Het publiek nam afscheid van hem (met optredens van bevriende artiesten) in Amsterdam ArenA, waar zijn kist op de middenstip van het voetbalveld stond.

Tekst 9

Frankrijk werd aan het begin van de negentiende eeuw geregeerd door Napoleon Bonaparte. In 1804 kroonde hij zichzelf tot keizer. Napoleon streefde naar een dominante positie van Frankrijk in Europa. Om dit te bereiken voerde hij oorlogen tegen verschillende grootmachten waaronder Rusland. In 1807 won hij de slag bij Eylau, dat destijds in Oost-Pruisen lag en tegenwoordig bij Rusland hoort. Naar aanleiding hiervan gaf hij opdracht voor een prijsvraag om schilders de slag te laten vereeuwigen. Uit 26 ingeleverde ontwerpschetsen won Jean-Antoine Gros de prijsvraag. Hij had het voorgeschreven beeldprogramma op uitmuntende wijze weergegeven: Napoleon, vergezeld door zijn generaals, ziet toe dat zijn slachtoffers, met name die aan vijandelijke zijde, goed worden verzorgd door zijn artsen. De verliezen aan Franse zijde zijn bewust buiten beeld gelaten.

Tijdens de Salon van 1808 kreeg Gros een keizerlijke onderscheiding voor zijn prestatie. De Salon, die destijds om de twee jaar werd gehouden, trok altijd veel publiek. De tentoonstellingen werden ook bezocht door de pers. Recensies over *De slag bij Eylau* gaven aan hoe het schilderij in die tijd werd ontvangen.

Tekst 10

Ontstaansgeschiedenis van *Los desastres de la guerra*.

Zaragoza (Spanje), de hoofdstad van het oude koninkrijk Aragon, werd tussen 14 juni en 14 augustus 1808 belegerd. De bezetting werd op heldhaftige wijze doorstaan onder aanvoering van generaal Palafox. In oktober werd Goya (1746-1828), samen met andere kunstenaars, door de generaal ontboden om de ruïnes van de stad te zien en vast te leggen. Het is duidelijk dat de verwoestingen diepe indruk op Goya hebben gemaakt en een aanleiding waren tot de eerste prenten die ruim anderhalf jaar later ontstonden.(...)

uit: Benno Tempel, Verschrikkingen van de oorlog, Francisco de Goya, Antwerpen 2002

Tekst 11

Ernst Ludwig Kirchner (1880-1938) werd in 1915 opgeroepen voor een militaire training bij de rijdende artillerie. Kirchner hield van paarden maar gruwde van het leger: *“Ik weet dat als ik naar het front word gestuurd, ik binnen de kortste keren doodgeschoten zal worden”*. Binnen drie maanden werd hij ziek. Uiteindelijk lukte het hem uit het leger te worden ontslagen, naar eigen zeggen *“half dood van mentale en fysieke kwellingen”*.

uit: Lucius Grisebach, Kirchner, Keulen 1996

Tekst 12

De Russisch-Franse beeldhouwer Ossip Zadkine was in 1947 op bezoek bij zijn Nederlandse vriend, de arts en schilder Henk Wiegiersma. Tijdens dat verblijf reed hij met de trein door het naoorlogse Rotterdam. De grote lege ruimte van de gehavende stad, die in mei 1940 door de Duitsers was gebombardeerd, maakte diepe indruk op hem: "Van het station af strekte zich een onmetelijke woestenij uit, zover de blik reikte."

Nog in datzelfde jaar maakte hij een 1.20 meter hoge kleisculptuur getiteld *De Verwoeste Stad*. Dit beeld ging verloren. Maar de herinnering aan het verwoeste Rotterdam bleef hem achtervolgen. In 1948 was in het Stedelijk Museum te Amsterdam een nieuwe versie van het beeld te zien, dat twee jaar later in Museum Boijmans Van Beuningen in Rotterdam werd geëxposeerd. Gerrit van der Wal, algemeen directeur van warenhuisconcern De Bijenkorf en groot liefhebber van moderne kunst, was zo onder de indruk dat hij het plan opvatte om een monumentale versie van het beeld te schenken aan de stad Rotterdam. Om iedere schijn van persoonlijk belang te vermijden bleef hij (tot 1978) als schenker anoniem.

In 1956 kreeg het beeld een plaats in het nieuwe centrum bij de Leuvehaven.

De Verwoeste Stad is een herdenkingsmonument geworden voor de vernietiging van het centrum van Rotterdam door het bombardement van de Duitsers op 14 mei 1940 en voor de slachtoffers die hierbij vielen.

Tekst 13

De dingen die in een oorlog gebeuren zijn volgens de Poolse componist Gorecki van zo'n niet te bevatten omvang, dat je er volgens hem geen muziek over kunt schrijven. Toch wist hij in 1976 een symfonie te componeren die bijzonder geschikt bleek als muziek bij de beladen herdenkingen van de Tweede Wereldoorlog in de Duitse steden Bonn en Braunschweig. Enkele jaren na de val van de muur en de fluwelen revolutie van 1989 raakte een cd van deze symfonie een gevoelige snaar bij miljoenen mensen. In 1992-93 stond de cd lange tijd hoog in de hitlijsten van Engeland en de Verenigde Staten.

Het middelste deel van deze *Symfonie van droevige liederen* belicht het leed vanuit het perspectief van een dochter. Opgepakt door de Gestapo, leeft ze grootmoedig mee met haar moeder die immers in ondraaglijke angst over haar lot verkeert.

'Niet huilen, moeder, Koningin van de Hemel, reinste Maagd, bescherm mij altijd. Ave Maria.'

De dochter kraste haar gebed in de muur van een gevangenis cel in het Palace Hotel van Zakopane bij het Tatragebergte, waar de Gestapo hoofdkwartier hield. Onder haar handtekening kraste Helena Wanda Blazusiakówna nog de regel: '18 jaar oud, gevangen sinds 26 september 1944.'